

ANGÅENDE BULLSHIT OG FAKE NEWS

I denne artikel vil jeg argumentere for to tilføjelser til den eksisterende akademiske litteratur vedrørende begrebet 'bullshit' (e.g. Bailey; Black; Brandenburg; Cohen, "Deeper"; Cohen, "Complete"; Frankfurt, *Bullshit*; Mears; Sokal og Bricmont). Disse tilføjelser har begge særlig relevans for forståelsen af fænomenet fake news. De to tilføjelser vedrører: 1) en udvidelse af forståelsen af bullshit til udover at handle om at sætte sig selv i et godt lys, også at inkludere at sætte andre i et dårligt lys, og 2) en medfølgende nuancering af forståelsen af effekten og takseringen af denne type udadrettet ondskabsfuld bullshit. I analysen vil fake news-beskyldninger bl.a. blive sat i relation til George Lakoffs velkendte framing-tankegang vedrørende politisk kommunikation, som den for eksempel kommer til udtryk i *Don't Think of an Elephant* (Lakoff).

Jeg vil således i det følgende hævde, at et frugtbart perspektiv kan etableres ved at fokusere på selve *beskyldningen om, at noget er fake news*, hvis denne handling forstås som en særlig afart af bullshit. Jeg vil altså ikke forholde mig til, hvorvidt den ene eller anden historie bragt af det ene eller andet medie er faktisk korrekt. Faktisk er det et centralt element i den følgende analyse, at sandhedsværdien af fake news-beskyldninger i vid udstrækning er underordnet. Jeg vil derfor i det følgende udelukkende

fokusere på talehandlinger, hvor mere eller mindre specifikke historier eller hele medieplatforme erklæres fake, effekterne af sådanne handlinger samt mekanismerne der frembringer disse effekter. Dette står i kontrast til andre diskussioner af sammenhængen mellem fake news og bullshit, f.eks. i Hendricks og Vestergaards *Fake news: når virkeligheden taber*. Hendricks og Vestergaard definerer fake news som "Fingerede nyheder, misrepræsentation af motiver og formål, der simulerer journalistik og således sandfærdighed" (afsnit 4.4), hvorfor deres analyser netop ender med at fokusere på grader af misinformation.

Selvom jeg således afgrænser min diskussion vha. begrebet "talehandling", er det ikke denne artikels ærinde at bidrage til, eller for den sags skyld i videre omfang trække på, talehandlingsteori som sådan. Jeg vil derimod fokusere på, udover bullshit-litteraturen, at levere et beskedent bidrag til et helt andet hjørne af sprogvidenskaben, nemlig kognitiv lingvistik i form af framing- og metafor-teori, som den udfoldes hos George Lakoff i noget af hans nyere arbejde, hvor han fokuserer på politisk kommunikation i opgør mellem progressive og konservative i amerikansk politik.

Men udgangspunktet i det følgende vil altså være bullshit, der uden tvivl er vidt udbredt. Det forekommer for eksempel i rådgivning, forskning, forskningskommunikation, salgstaler, journalistik, undervisning på alle niveauer og i utallige daglige sociale interaktioner – herunder børneopdragelse og ægteskabelige uoverensstemmelser.

For at gribe i nærheden af egen barm, er et godt eksempel forskeres jævnlige brug af udtryk som "statistisk signifikant" til at løfte betydningsfuldheden af resultater, de udmærket ved, er mindre signifikante i ordets anden betydning (Cohen "*Deeper*": Cohen "*Complete*"). Tilsvarende er det, når *Politiken* betegner forfatteren Tara Westover som "professor i historie ved universitetet i Cambridge", hvor hun godt nok har skrevet ph.d., men altså ikke er ansat, en form for bullshit på andres vegne. Det får artiklen og historien til at fremstå mere spændende og sætter selvfølgelig dermed også artiklens forfatter i et mere positivt lys (Andersen).

I bullshit-forskningen hersker der dog bred enighed om, at bullshit spiller en særligt central rolle i politisk kommunikation (Brandenburg; Frankfurt, *Bullshit* 22). George Orwell pegede allerede på dette aspekt i en velkendt analyse af det engelske sprogs forfald tilbage i 1946:

Politisk sprogbrug – og på forskellige måder gælder dette for alle politiske partier, fra konservative til anarkister – er designet til at få løgne til at lyde sandfærdige og mord agtværdigt, og til at få ren luft til at fremstå massiv. (Orwell 265)

Den eksisterende akademiske litteratur om bullshit er både underholdende og oplysende, men den adresserer ikke de to aspekter nævnt i første afsnit af denne artikel. Det synes ellers oplagt, at man kan anvende bullshit strategisk med henblik på at sætte andre i et dårligt lys. Endvidere er det oplagt, at der kan være uenighed om, hvorvidt dette udkomme er godt eller dårligt, og dermed om målet så at sige helliger bullshit. Spørgsmålet er således: Kan bullshit være hvid (i analogi med begrebet 'hvide løgne')? Mit svar i det følgende vil være "JA!". Endelig ville det være nyttigt med et sikrere greb om mekanismerne, der fører til effekten af bullshit. Nærværende artikel kan ikke levere udtømmende svar på disse spørgsmål, men kan bidrage til en indledende afdækning af centrale aspekter.

Næste afsnit vil tjene til at etablere en tilstrækkelig forståelse af den akademiske version af begrebet 'bullshit' – det oplagte første trin i en bullshit-baseret analyse af fake news.

BULLSHIT

Harry G. Frankfurts ganske lille bog *On Bullshit* er formodentlig den mest indflydelsesrige eksisterende akademiske behandling af fænomenet bullshit. I efterfølgeren *On Truth* sammenfatter Frankfurt sit syn på bullshit således:

Min påstand [i *On Bullshit*] var, at bullshittere, selvom de lader som om, de blot er ude på at formidle information, slet ikke interesserer sig for formidling. Tværtimod, og helt essentielt, er de bondefangere og bedragere, som prøver at manipulere deres publikums meninger og holdninger. Det, de først og fremmest interesserer sig for, er, hvorvidt de lykkes med denne manipulation. Følgelig er de mere eller mindre indifferente i forhold til, hvorvidt det, de siger, er sandt eller falsk (*On Truth* 3-4).

Frankfurt argumenterer altså for, at en person, der producerer bullshit, primært fokuserer på noget andet end sandhedsværdier:

Når en ærlig mand taler, siger han udelukkende, hvad han tror er sandt; og for løgneren er det ligeledes afgørende, at han opfatter sine udtalelser som falske. For bullshitteren derimod er alt dette ligegyldigt: Han kæmper hverken for det sande

eller det falske. Han fokuserer overhovedet ikke på fakta, som både løgneren og den ærlige gør, medmindre fakta er væsentlige for at slippe afsted med, hvad han siger. Han er ligeglad med, om det, han siger, indfanger virkeligheden korrekt. Han udvælger bare sine påstande eller finder på dem, så de passer i hans kram. (On Bullshit 56)

Allerede her kan vi se en umiddelbar parallel til fænomenet fake news. For er det ikke netop essensen? At opfinde falske "nyheder" for at tjene egne formål? Yderligere refleksion vil afsløre, at der er væsentligt mere at sige om fake news. Men lad os først kigge lidt nærmere på Frankfurts diskussion af, hvordan bullshit adskiller sig fra løgn.

LØGN OG LATIN

Frankfurt ekspliciterer netop sin fortolkning af bullshit ved hjælp af en sammenligning med begrebet "løgn". Ifølge Frankfurt er det at lyve en skarpt fokuseret handling, hvor man bevidst placerer en udvalgt falskhed på et bestemt punkt i et mere eller mindre velstruktureret system af overbevisninger. Kunsten i at lyve, eller håndværket om man vil, er således at undgå, at et bestemt punkt eller område i en mængde af overbevisninger udfyldes af sandhed. Således er løgneren nødvendigvis optaget af sandhedsværdi i og med, at hans fokus er på at sikre, at sandheden *ikke* kommer frem. Man kan tilføje, at nogle løgneres fokus vil være på at promovere en partikulær usandhed (hvorfor de måske er mindre interesserede i det strengt faktisk korrekte), mens andre løgneres fokus er på at skjule en bestemt sandhed (mens de måske er mindre interesserede i, hvad der sættes i stedet for det faktisk korrekte). I begge tilfælde står sandhedsværdi (negativ eller positiv) dog helt centralt.

Som Frankfurt skriver, indebærer løgn ovenikøbet altid et dobbelt bedrag. For når man lyver, fejlrepræsenterer man *med vilje* et aspekt af virkeligheden. "Med vilje" indebærer, at man er klar over, at man fejlrepræsenterer, samt, i en vis udstrækning, hvordan man fejlrepræsenterer. Men et centralt element, for at løgneren skal virke efter hensigten, er, at man giver indtryk af, at man selv tror på den fejlagtige repræsentation. Når man lyver, fejlrepræsenterer man således altid både et aspekt af virkeligheden og ens egne overbevisninger (On Bullshit 54).

Begge kriterier skal, ifølge Frankfurt, som udgangspunkt være opfyldt for at en udtalelse kvalificerer til betegnelsen "løgn". Det er ikke en fuldblods løgn, hvis man ikke er klar over, at man fejlrepræsenterer. Der hersker dog uenighed om, hvorvidt en aktivitet med rimelighed kan kaldes løgn, hvis man tilstræber at misrepræsentere, men tilfældigvis taler sandt.

Dette står i kontrast til personen, der bullshitter. Han er nemlig ligeglad med udsagns sandhedsværdi (Frankfurt, *On Bullshit* 47–48). Til gengæld har han øjnene stift rettet mod udtalelsens effekt. Og i Frankfurts analyse er den primære ønskede effekt at sætte sig selv i et positivt lys. Her er fake news-beskyldninger et fremragende eksempel: Det er langt hen ad vejen lige meget, om en given historie fra *New York Times* er mere eller mindre sand, eller for den sags skyld hvor stor procentdel af artiklerne i *New York Times*, der kan stå for et grundigt faktacheck. Det helt afgørende er, at en given fake news-anklage mod *New York Times* kan få anklageren til at fremstå bedre (i en eller anden forstand).

Bullshitteren er således ligeglad med sandhedsværdi, og i ekstreme tilfælde gøres der knap nok noget forsøg på at simulere, at man bekymrer sig om faktualitet. Tænk på den nyklassiske udtalelse af Donald Trumps rådgiver, Kellyanne Conway, om, at Trump-administrationen blot leverer "alternative facts". Til gengæld involverer bullshit stadig en fejlrepræsentation af intentionen om at være sandfærdig, selvom det ikke altid står klart, i hvilket omfang det lykkes for bullshitteren at narre sig selv.

Det centrale for bullshitteren er således en form for (selv-)positioneringsspil. Overvej det følgende eksempel:

Tænk på en 4. juli-taler, som på bombastisk vis taler om "vores fantastiske, velsignede land, hvis grundlæggere under guddommelig vejledning skabte en ny begyndelse for menneskeheden." Den slags er uden tvivl humbug¹. [...] Det, der gør 4. julis storladenhed til humbug, er ikke, at taleren opfatter sine udtalelser som falske. Det er snarere, [...] at taleren prøver at gøre et særligt indtryk på tilhøreren. Han prøver ikke at narre nogen vedrørende amerikansk historie. Det, han bekymrer sig om, er, hvordan folk opfatter ham selv. (Frankfurt, *On Bullshit* 16–18)

1 "Humbug" (Black) figurerer centralt i Frankfurts analyse, som stort set synonymt med "bullshit".

En selvpositioneringsanalyse er dog ikke udtømmende. Det er temmelig oplagt, at en nyttig effekt af bullshit lige så godt kan være at sætte andre i et negativt lys. Nogle gange er målet at manipulere, hvad folk tænker om andre end bullshitteren selv. Det er klart, at det "at sætte sig selv i et positivt lys" kan have stor værdi for den enkelte bullshitter, men at nogen bliver sat i et positivt eller negativt lys kan også have værdi for andre. Det kan ligeledes være en central del af et gruppetilhørsforhold, at bestemte personer tales op eller ned.

På denne baggrund kan bullshit meningsfuldt opfattes som "noget godt". Hvor det umiddelbart, og i overensstemmelse med traditionelle behandlinger af bullshit, kan virke paradoksalt, at politikere og andre offentlige personer kan vinde tilhængere via åbenlys bullshit, forklarer en værdi- og positioneringsbaseret bullshit-analyse nemt sådanne fænomener. Jeg vil således hævde, at en forståelse af de komplekse måder, hvorpå bullshit skaber værdi og værdsættes, er en forudsætning for at forstå en række mønstre i den offentlige debat, som ellers fremstår forholdsvis uforståelige.

FAKE NEWS SOM BULLSHIT?

Det overordnede formål med denne artikel er, som tidligt annonceret, at undersøge forholdet mellem fake news-beskyldninger og bullshit. I det følgende vil jeg argumentere for, hvorfor jeg mener, at der er en række interessante ligheder mellem disse fænomener, samt diskutere hvordan fake news-anklager udvirker deres effekt.

Det er for det første ganske oplagt, at fake news-beskyldninger figurerer i et positioneringsspil, og at både effekter, der sætter anklageren i et positivt lys, og effekter der sætter den/de anklagede i et negativt lys, er velkomne. Samtidig er det tilsyneladende mindre vigtigt, om fake news-påstanden er sand eller falsk. Det centrale er, at man ikke bryder sig om et eller andet budskab, eller det medie der fremfører budskabet. Derfor bliver det centrale formål at undergrave den/de anklagedes autoritet, samtidig med at anklageren hævder sin egen.

På mange måder fungerer fake news-anklager meget som et øgenavn. Og den aktuelt mest markante personlighed inden for fake news-beskyldninger, Donald Trump, benytter sig da også i høj grad af øgenavne

til at positionere sig overfor politiske modstandere. Gennem tiden er Ted Cruz for eksempel blevet kaldt "Lyin' Ted", mens Hillary Clinton har været "Crooked Hillary", Chuck Schumer har været "Cryin' Chuck" og Elizabeth Warren har været "Pocahontas". Det giver ikke megen mening at tale om sandhedsværdien af disse øgenavne. Er Hillary skurkagtig? Lyver Ted Cruz? I begge tilfælde er det ret plausibelt at svare "tjah, tjoh, måske ... men vel næppe mere end visse andre?", og i begge tilfælde er der nok tale om, at påstandene hverken er entydigt sande eller entydigt falske. For alle mennesker er det velsagtens muligt at finde eksempler, hvor de har løjet om stort eller småt, ligesom alle mennesker velsagtens på et eller andet tidspunkt har forbrudt sig mod en eller anden legalitet eller moralsk norm.

På samme måde er *The New York Times* uden tvivl en fremragende avis, der igennem tiden har publiceret uovertruffen verdensklassejournalistisk. Ikke desto mindre er det næppe svært at finde eksempler, hvor avisen har taget fejl eller publiceret historier, de senere har måttet trække tilbage, ligesom der formentlig i stort set alle artikler vil indgå elementer, som med en vis rimelighed (eller om fornødent udtalt nidkærhed) kan betvivles. Så hvis nogen hævder, at en bestemt avis er fake news, uden at specificere nøjagtig, hvad der er fake og i hvilken forstand, vil de ofte på ene eller anden måde altid have mindst en lille smule ret. Det er ikke sikkert, at det egentlig er betydningsfuldt i en samlet vurdering af artiklen eller mediet, men det kan ikke desto mindre i høj grad bidrage til at undergrave tillid.

Dermed placerer en generel fake news-påstand om *The New York Times* sig komfortabelt og uspecifikt imellem to positioner, der begge er umulige at forsvare: Det er oplagt forkert, at *The New York Times* aldrig tager fejl. Det er selvfølgelig også oplagt forkert, at de altid tager fejl. Anklageren har dog ikke brug for "altid", men kan fint nøjes med "nogle gange i et eller andet uspecificeret omfang".

Effekten af øgenavne kan have en vedvarende virkning. Som små memes klitrer beskyldningerne til påstandens objekt og indebærer således en perlokutionær effekt med betydelig udstrækning i tid og rum. Effekten varer ved, fordi den påvirker, hvordan objektet fremover opleves af forskellige observatører, som kun med stort besvær kan adskille objektet fra det fængende øgenavn. Hvis et øgenavn er tilpas velformet, kan det være fængende nok til at blive aktiveret i folks bevidsthed, hver gang talen falder

på den pågældende person eller organisation. Denne effekt bliver yderligere forstærket, hvis øgenavnet inspirerer andre til at brygge videre på "joken". Et godt eksempel er "Little Marco" (Trumps øgenavn for Marco Rubio), der ledte til produktionen og udbredelsen af en lang række billeder af Rubio i babygynger, i stole i overstørrelse og ligefrem på skødet af Donald Trump.

Beskyldninger om, at noget er "fake news", virker på samme måde. I en vis forstand er "fake news" et universelt øgenavn, der kan kastes efter enhver modstander med større eller mindre effekt. Ikke mindst fordi det kan være meget svært effektivt at forsvare sig mod en beskyldning om, at man er et fake news medie. Og deri ligger netop styrken ved øgenavne og fake-news-beskyldninger: De er meget svære at tilbagevise. Og hvis du forsøger, bidrager du blot til at manifestere budskabet yderligere. Jo mere du stritter imod, jo bedre sidder krognen fast.

LAKOFF OG BULLSHIT

Det sidstnævnte aspekt af fake news-påstande er værd kort at belyse fra et helt andet udgangspunkt end bullshit-teori. For tankegangen om klistrende memes, der sidder bedre fast, jo mere man protesterer, minder om visse af George Lakoffs overvejelser om *metaphorical framing*, for eksempel i *Don't think of an elephant* (Lakoff).

Lakoff skrev *Don't Think of an Elephant* som reaktion på demokraternes nederlag til George Bush jr. i det amerikanske præsidentvalg i 2004. Lakoffs forklaring på nederlaget var, helt simpelt udtrykt, at Republikanerne med succes havde sat sig på, hvordan de centrale debatter skulle indrammes (*frames*).

Charles Fillmore definerede en *frame* som en konceptuel skematiskering af erfaringer (Evans og Green 222; Fillmore). En *frame* kan forstås som en konceptuel relationsstruktur, hvor de enkelte elementer kan varieres. *Frames* kan være mere eller mindre specifikke. BOKSNING er en specifik *frame*, med KAMPSPORT som mere overordnet *frame* og KONKURRENCE som endnu mere overordnet igen. Handel er en meget overordnet *frame*, mens AT KØBE CHAI OG EN COOKIE HOS BARESSO er meget specifikt (Fauconnier og Turner 104-5). En overordnet *frame* som KONKURRENCE specificerer ikke nogen kognitivt repræsenterbar aktivitetsform eller struktur og er derfor

abstrakt i modsætning til for eksempel BOKSNING, der er en *organizing frame* med roller og aktiviteter lagt i forholdsvis faste former (Fauconnier og Turner 122-3). Ifølge Fillmore og ligesindede kan mening ikke forstås uafhængigt af den baggrund, som udgøres af den relevante *frame*.

I metaforisk *framing* overføres strukturen fra ét domæne til et andet, der herefter forstås ud fra den tilførte struktur. Lakoffs centrale tanke er, at progressive og konservative i USA trækker på forskellige domæner, når de *frames* den politiske dagsorden. Derfor appellerer de til forskellige vælgere med forskellige grundindstillinger.

Ifølge Lakoff *frames* amerikanske konservative deres moralske system ved hjælp af en række metaforer, først og fremmest at en god leder forstås som en striks faderfigur, men også at velfærd forstås som rigdom og at gode borgere forstås som velopdragne børn, der har lært at klare sig selv. Lakoff forklarer de progressives nederlag i 2004 med, at de konservative havde held til at sætte dagsordenen med deres grundlæggende metaforik, samt at debatter om centrale emner i valgkampen kom til at foregå inden for konservative rammer. Lakoff peger på, at så længe debatten foregår i en bestemt *framing*, vil selv velargumenterede protester mod et politisk standpunkt ende med at få dette standpunkt til at stå klarere og stærkere i befolkningens bevidsthed.

Som Lakoff skriver:

Når jeg underviser i emnet "*framing*" på Berkeley University, på kurset "kognitiv videnskab 101", sætter jeg som det første mine studerende i gang med en øvelse. Øvelsen er: Lad være med at tænke på en elefant! Lige gyldigt hvad I gør, så lad være med at tænke på en elefant. Jeg har stadig til gode at møde en studerende, der er i stand til det. Ethvert ord, som "elefant", aktiverer en *frame* [...]. Ordet er defineret ud fra den *frame*. Når vi negerer en *frame*, aktiverer vi den nødvendigvis." (3)

Dette er det centrale element i Lakoffs råd til de progressive: Man aktiverer og forstærker en given *frame* ved at angribe den, så lad være med at debattere inden for de konceptuelle rammer jeres modstandere sætter op. Fake news-påstande aktiverer også bestemte tankegange. Men hvor *frames* strukturerer, hvordan vi tænker om emner udefra, påvirker bullshit-memes perceptionen af enkeltaktørers roller og undergraver deres autoritet. Bullshit-memes, såsom fake news-påstande, har snarere den effekt, at de

kortslutter den interne struktur i frames, skubber til det konceptuelle tyngdepunkt og forskyder og fordrejer opmærksomheden.

Lakoffs anbefalinger om at undgå at tale inden for bestemte rammer har derfor ikke udgjort noget stærkt værn mod Trumps arsenal af ondskabsfulde retoriske kneb. Selv hvis man er opmærksom på at undgå at falde i metaforikfælden, vil det ikke sikre imod bullshit-angreb. For bullshit-memes kan plantes i enhver frame, og deres destruktive kraft, når først de er løs, er særdeles svær at tæmme.

HVIDE LØGNE OG BLEG BULLSHIT

En særlig psykologisk udfordring i forhold til håndteringen af bullshit er, at vi måske har en tendens til at opfatte bullshit som umiddelbart mindre slemt end deciderede løgne. Frankfurt er ikke til megen hjælp her, for som han skriver:

Hvorfor vi generelt er mildere stemt overfor bullshit end over for løgn er et vigtigt problem, som jeg vil overlade som en øvelse til læseren. (*On Bullshit* 50)

Men selvom Frankfurt ikke selv kommer rundt om dette aspekt, konstaterer han, at tendensen er uheldig. Faktisk pointerer han, at bullshit er langt værre end løgn qua den indbyggede disrespekt for det faktuelle. Og når bullshit bliver en gennemført overordnet strategi og bliver udført virtuost som i tilfældet Trump, har det potentielt katastrofale konsekvenser. Dels fordi det undergraver selve forestillingen om sandfærdighed, dels fordi det udpeger en effektiv og billig vej frem for andre, der også kombinerer lav moral og høje ambitioner.

På den hjemlige scene viser Rasmus Paludan, at det er muligt at bevare en god del af effekten, selv hvis man tager bullshitteriet endnu et skridt videre mod det ekstreme. Da Paludan i folketingsvalgkampen i foråret 2019 for eksempel kaldte Mimi Jakobsen "et nazisvin" og hævdede, at hun minder ham om Hitler, udviste han fuldstændig fundamental disrespekt for sandhedsværdier. Det betød tilsyneladende ingenting for Paludan, at alle vidste, at det intet havde på sig. At påstanden var så åbenlyst forkert, gjorde den i en vis forstand bare endnu stærkere, da absurditeten uundgåeligt må lede til omtale og gentagelser (eventuelt i vantro).

Det er uklart, om bullshit-strategien vil ramme Paludan eller Trump i nakken på et tidspunkt, men i skrivende stund er det ikke sket. Indtil videre vinder de tilsyneladende på (eller på trods af?) at være ligeglade med sandheden, hvorfor de kan udtale sig frit og uhæmmet af ellers gældende krav og kriterier. Som det vil være læseren bekendt, kom Paludan ikke i Folketinget i 2019. Men at han fik tæt på to procent af stemmerne med den anvendte taktik maner til eftertanke.

Som nævnt indledningsvis er det muligt at opfatte noget (hvid) bullshit som mindre slemt end andet bullshit. Den Danske Ordbog definerer 'hvid løgn' som "harmløs og tilgivelig løgn", mens 'nødløgn' defineres som "(tilgivelig) løgn som man griber til i en presset situation, f.eks. når man ikke ønsker at såre eller bekymre en som man holder af". Den Danske Ordbogs definition af 'bullshit' er "bruges nedsættende om udtalelser som man synes virker uoprigtige, overfladiske, pralende eller lign." Denne korte leksikalske definition indfanger selvfølgelig ikke alle de nuancer, Frankfurt og den resterende litteratur behandler.²

Man kunne byde ind med en definition af 'hvid bullshit' à la "bruges om udtalelser som man synes virker uoprigtige, overfladiske, pralende eller lign., som ikke desto mindre er harmløse og tilgivelige." Men givet analysen ovenfor kan dette ikke være dækkende. For bullshit behøver ikke være harmløs for at være tilgivelig. Tværtimod forekommer bullshit nærmest mere acceptabel blandt medsammensvorne, des mere (berettiget) skade den forvolder.

Således er det værd at overveje, om ikke tendensen til at se mindre strengt på bullshit, og måske endda glædes over eventuelle negative effekter, bør stå centralt i en bullshit-baseret analyse af fake news-påstande? For på den ene side er det jo klart, at mange tager det ilde op, når Donald Trump kalder *The New York Times* for fake news, eller når Rasmus Paludan kalder muslimer for "berigere" (Jensen). Men det er jo også klart, at mange andre, selvom de måske nok har en mistanke om, at påstandene ikke har meget hold i virkeligheden, stadig bifalder beskyldningerne.

2 Se: <https://ordnet.dk/ddo/ordbog?query=hvid%20løgn&tab=for> & <https://ordnet.dk/ddo/ordbog?query=nødløgn> & <https://ordnet.dk/ddo/ordbog?query=bullshit&tab=for>

Personer, der støtter Trump, vil ganske givet opfatte en del udtalelser som acceptable eller godartede, selvom de erkender, eller måske blot mistænker, at der er tale om bullshit. De vil tænke "der fik hun den", når Trump smæder "Crooked Hillary", og de vil endda glæde sig over den smerte eller skade beskyldningen forvolder. Progressive, der støttede Hillary under valgkampen, vil være ganske anderledes stemt over for Hillarys øgenavne. Men selv Clinton-tilhængere risikerer at blive smittet af tankegangen.

På samme måde vil Trumps tilhængere næppe få mindre blod på tanden, når *The New York Times'* udgiver, A. G. Sulzberger, i juli 2018 forsvarer sig mod fake news-anklager med følgende udtalelse:

Jeg sagde direkte til præsidenten, at hans sprogbrug efter min mening ikke bare er splittende men i stigende grad decideret farlig. Jeg sagde til ham, at selvom udtrykket "fake news" er forkert og destruktivt, er jeg langt mere bekymret over, at han kalder journalister for "folkets fjende". Jeg advarede ham om, at hans provokerende sprogbrug bidrager til en stigning i trusler mod journalister og vil lede til vold. (Miller)

Hvis Trumps tilhængere er ligeglade med fake news-beskyldningernes sandhedsværdi, og måske endda værdsætter deres negative effekter, bekræfter Sulzberger egentlig blot, at Trump har fat i den lange ende. I en senere samtale (januar 2019) understreger Sulzberger igen fake news-påstandenes effektivitet, samt at strategiens effektivitet bliver bemærket i hele verden:

Jeg føler, at i tiden siden vi begyndte at se nogle af disse konsekvenser udspille sig, har vi set en verdensomspændende stigning i hidtil uset omfang af angreb på journalister, trusler mod journalister, censur af journalister, fængsling af journalister og mord på journalister. ("Read Excerpts")

Man kunne opfatte dette som udtryk for, at bullshit-strategien er uhyggeligt effektiv og alt for nem at bringe i anvendelse. Samtidig viser det, at det er meget svært at protestere, da protesterne blot bekræfter, at de tilstræbte effekter faktisk opnås.

KONKLUSION

Fake news-påstande minder om bullshit i den forstand, at deres primære formål er positionering, og at de anvendes med udtalt ligegyldighed over for fakta og sandhedsværdier. Deres styrke består i, at de, som vellykket mobning og til dels komplimenter og fornærmelser, virker, selv hvis ingen rigtig tror på dem. Det er nemt og omkostningseffektivt at anvende fake news-påstande, fordi man ikke behøver at bekymre sig om at få fakta på plads på forhånd (eller for den sags skyld senere). Fake news-anklager virker derudover længe efter, at de er fremsat, ligesom protester styrker og manifesterer anklagen og har ringe mulighed for at tilbagevise påstanden. Endelig er folk tilsyneladende tilbøjelige til at tilgive bullshit.

Det er værd at oveveje, om det simpelthen psykologisk set er nemt for den enkelte at støtte en bullshitter, netop fordi bullshitteren opererer i et sandhedsværdineutralt limbo? Hvis man hertil lægger, at det er særdeles nemt at producere bullshit, fordi man ikke behøver at over- og afveje fakta, kunne dette bidrage betydeligt til at forklare den succes, som Trump og ligesindede nyder. Og måske er dette også den afgørende forskel i forhold til Lakoffs diskussion af *framing*. For under normale omstændigheder tror folk fuldt og fast på, at de *frames*, de anvender, faktisk indfanger virkeligheden. Derfor kan det virke stærkt at præsentere en overbevisende alternativ *framing*. Men tilhængere af sandfærdighed har ikke megen glæde af at præsentere alternativ bullshit. Det ville blot undergrave deres egen sag yderligere.

Samlet set kan ovenstående bidrage til en dybere forståelse af et hjørne af fænomenet fake news, selvom det selvfølgelig langt fra er en udtømmende analyse. Vi kan muligvis også bruge denne indsigt aktivt i en langsigtet håndtering af fake news-anklager. Måske er tiden inde til at genoverveje Neil Postmans anbefaling fra slutningen af 1960'erne om, at bullshit-identifikation skal på skemaet:

Hver enkelt persons bullshit-detektor er indlejret i deres værdistrukturer; hvis du vil lære nogen kunsten at identificere bullshit, må du hjælpe dem til at blive opmærksomme på deres værdier. [...] Så enhver underviser, som interesserer sig for identifikation af bullshit, må indse, at den enes bullshit er den andens katekismus. Elever bør blive trænet i at genkende bullshit – inklusive det de selv lukker ud. (Postman 1969)

Når vi har lært at genkende bullshit-kernen i fake news-anklager, kan vi forsøge at følge George Lakoffs *framing*-anbefaling om at undlade at reproducere og dermed styrke dem unødigt. I nogle tilfælde kan man måske have held med rammende og præcist at påpege bullshit, hvor det forekommer. Men det forudsætter dels en forståelse for, hvad bullshit er, og hvordan det virker, og dels at folk allerede har blik for værdien af sandhed og sandfærdighed. Så kampen mod fake news kan næppe vindes på kort sigt, men kræver både udbredt demokratisk dannelse og en veletableret sandhedsværdsættende kultur. Forhåbentlig kan ovenstående analyse bidrage til en bevægelse i den rigtige retning.

LITTERATUR

- Andersen, Carsten. "Hjernevasket i bjergene". *Politiken*. 22. februar 2019, Sektion 2: 1
- Bailey, Frederick George. *Humbuggery and Manipulation. The Art of Leadership*. Ithaca and London: Cornell University Press, 1988.
- Black, Max. The Prevalence of Humbug. In *The Prevalence of Humbug and Other Essays*. Ithaca and London: Cornell University Press, 1983.
- Brandenburg, Heinz. "Short of Lying – The Prevalence of Bullshit in Political Communication". Presented at the Annual Conference of the Political Studies Association, 2006.
- Cohen, Gerald Allan. "Deeper Into Bullshit". In S. Buss & L. Overton (Eds.), *Contours of Agency: Essays on Themes from Harry Frankfurt*. MIT Press, 2002.
- Cohen, Gerald Allan. Complete Bullshit. In M. Otsuka (Ed.), *Finding Oneself in the Other*. Princeton University Press, 2012.
- Evans, Vyvyan og Melanie Green. *Cognitive Linguistics – an introduction*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2006.
- Fauconnier, Gilles, og Mark Turner. *The way we think: Conceptual blending and the mind's hidden complexities*. New York ; Great Britain: Basic Books, 2002.
- Fillmore, Charles J. "An Alternative to Checklist Theories of Meaning". *Proceedings of the First Annual Meetings of the Berkeley Linguistics Society*, 1975.
- Frankfurt, Harry G. *On Bullshit*. Princeton University Press, 2005.
- Frankfurt, Harry G. *On Truth*. Knopf, 2006.
- Jensen, Linda Corfit. "Retoriker: Paludan er en hæmningsløs showman". *Kristeligt Dagblad*. 9. maj 2019, Sektion 1: 4.
- Lakoff, George. *Don't Think of an Elephant*. Chelsea Green Publishing Company, 2004.
- Mears, Daniel P. (2002). "The Ubiquity, Functions, and Contexts of Bullshitting". *Journal of Mundane Behaviour*, 3(2).
- Miller, Hayley: "NYT Responds To Trump Tweet About 'Fake News' Meeting With Publisher A.G. Sulzberger". *Huffington Post*. 29. Juli 2018. https://www.huffpost.com/entry/nyt-responds-trump-sulzberger_n_5b5dd4d7e4bofd5c73do2d91

Orwell, George. "Politics and the English Language". *Horizon*, vol. 13, issue 76, pp. 252-265, 1946.

Postman, Neil. "Bullshit and the Art of Crap-detection". Presented at the National Council of Teachers of English Convention. 1969

"Read Excerpts: The Times Publisher Asks Trump About 'Anti-Press Rhetoric'". *The New York Times*. 1. februar 2019. <https://www.nytimes.com/2019/02/01/us/politics/trump-times-publisher-sulzberger-transcript.html>

Sokal, Alan og Jean Bricmont. *Fashionable nonsense: Postmodern intellectuals' abuse of science*. New York: Picador, 1998.

Vestergaard, Mads og Vincent F. Hendricks. *Fake news: når virkeligheden taber*. København: Gyldendal, 2017.

